

Teológia és antiszemitizmus

Történelmi antijudaizmus, az
egyházak és a holokausz
Magyarországon 2. rész

Nagy V. Rita

Bibliatanítások Ariel Hungary

Luther és a zsidók

- Luther és Kálvin hasonlóan gondolkodtak a zsidókról, mint Ágoston
- Luther korábbi pozitív nézete a zsidókról megváltozott
- Elvetettek, gonosztevők, lehetetlen őket megtéríteni, „pokolra kárhoztatott ördögfiak”, középkori vádak elfogadása
- „A Rómabeliekhez írt levél alapján azt gondolni, hogy a zsidók megtérnek az idők végén, téboly.”

A modern egyházi antiszemitizmus történelmi háttere

- A keresztény antijudaizmus olyan magatartás-mintákat, előítéleteket hozott létre, amelyek tovább éltek a szekularizált korban is
- Nyersanyagot adott a modern antiszemitizmus vádjainak
- Racionalizmusban is megmaradt a negatív zsidó kép
- A zsidó vallás lenézése általános szemlélet volt (azoknál is, akik nyíltan elhatárolódtak a keresztény vallástól Voltaire, Dühring).

Emancipáció

- Felvilágosodás lehetőséget hozott, hogy a megtűrt státuszból a zsidók politikai jogokat kapjanak
Emancipáció Magyarországon: II. József türelmi rendelete (1781)
- XIX. századi közvita: 1.feltétel nélküli jogok megadása
2. feltételhez kötött (asszimiláció) 3. jogok elutasítása (konzervatív, katolikus)
- 1867 – törvény a zsidók egyenjogúsítására (polgári és politikai jogok)

Emancipáció

- A következő ötven év az asszimiláció és jogegyenlőség ideje
- A zsidóság jelentős szerepet játszott a magyar gazdaság fellendülésében és a modernizációban
- 1895 - recepciós törvény: az Izraelita vallás bevett felekezet lett - vegyes házasságok engedélyezése, lehetséges a keresztények betérése a zsidó vallásba (katolikus egyház mindkét törvényt ellenezte)

Az antiszemitizmus fellángolása

- XIX. sz. második fele: Franciaország klerikálisok és liberálisok ellentéte (katolikusok elleneztek a zsidóintegrációt)
- Renan (1848) összekapcsolta a faji gondolatot a zsidóellenességgel: keresztény vádak mögött faji ok, feltételezte az árja faj felsőbbrendűségét, biológiai determinizmus nélkül
- Gobineau (1853) fajelmélet megalkotója
- Németország: Marr (1879) röpirata (antiszemitizmus szó): válasz a gazdasági válságra: a zsidók minden társadalmi baj okai

Az antiszemitizmus fellángolása

- Magyarország:
- Hazai képviselői leginkább a birtokukat veszített, elszegényedő dzsentrik
- Istóczy Győző pártja: Országos Antiszemita Párt bejut a parlamentbe (1884) – vidéki papság támogatása –
- Tiszaeszlári vérvád

Keresztény állam képe

- Keresztény állam koncepciója: Németország 1842- 44
- Az államnak, a kormányzás eszközeinek, a fegyveres erőknek, az intézményeknek kereszténynek kell lenniük
- Az állam legitimitását a keresztény vallástól kapja
- A keresztény állam ideáját a zsidó vezetők zsidóellenességnek tartották

Keresztény állam képe

- Zsidókat kizárta a társadalomból
- Katolikus egyház ellenezte a modernizációt, az emancipációt
- A keresztényeknek kötelességük, hogy megsemmisítsék a zsidó karakter természetét
- A zsidók talmudi hagyománya keresztényellenes
- Figyelmezettek a zsidók politikai, gazdasági hatalmára és erkölcsi tévelygésükre
- A zsidók és a keresztények kapcsolata társadalmi, politikai és gazdasági szinten teljesen erkölcstelen
- Zsidók elleni harc: nemzeti önvédelem

Keresztény és faji ideológia

- Chamberlain (1900): elfogadhatóvá tette a faji diszkriminációt a keresztényeknek
- A judaizmus romlottságát szembeállította a kereszténység dicsőítésével
- A keresztény tanítást az árja szellem termékének tartotta
- Cion bölcseinek jegyzőkönyve: vallásos és politikai antiszemitizmus keveredése (irodalmi hamisítvány a zsidó világösszeesküvésről, az eredeti írás a hatalom megragadásáról szólt és III. Napóleont gúnyolta, a náci ideológus, Rosenberg terjesztette el Németországban)

Az első világháború és hatása

- Magyarország összeomlásáért a zsidók felelősek, nemzetellenesek, meg kell védeni az országot tőlük, szemben állnak a keresztény Magyarország eszményével, az asszimiláció veszélyes, mert kiszorította a keresztény középosztályt
- Vörös terrorért a zsidók felelősek, zsidóellenes radikális politika erősödése

Politikai katolicizmus antiszemitizmusa

- Egyházi szószólói: Zadravetz püspök, Prohászka Ottokár, püspök, Bangha Béla, jezsuita szerzetes
- Céljuk, hogy a keresztények foglalják el vezető gazdasági, közigazgatási pozíciókat, a kereszténység magasabb rendű szemben az erkölcsileg romlott zsidókkal (akik liberálisok, szabadkőművesek, kommunisták), élőködnek a nemzet testén, szükséges a nemzet megvédése (hungarizmus)

Hilberg: zsidóellenes intézkedések története

- Náci fajelmélet: zsidó alacsonyabb rendű faj, a társadalmat meg kell tőlük tisztítani, az árja fajnak joga van az uralkodáshoz, meg kell védeni a faj tisztaságát a zsidóktól, nácik – vallásellenesek
- Hilberg: a keresztények zsidóellenes intézkedései szerint: **nincs jogotok élni közöttünk, mint zsidók**
- a világi hatalmak zsidóellenes intézkedései szerint: **nincs jogotok élni közöttünk**
- a nácik zsidóellenes intézkedései szerint: **nincs jogotok élni**

Vészorszak és előzményei

- Zsidótörvényeket (1938, 1939) megszavazták az egyházi képviselők: magyar érdek, meg kell fékezni őket, mert ők asszimilálják a magyarságot
- 1941 fajvédelmi törvény: zsidó származású keresztények miatt nem fogadták el az egyházi képviselők, nem fogadták el a faji determinizmust
- Vatikán ellentmondásos szerepe (1933 konkordátum Németországgal, később XII. Pius hallgatása)
- 1944 a magyar vidéki zsidók gettóba zárása, deportálása: nincs nyilvános egyházi tiltakozás
- Csak a híveik érdekében emeltek szót

Tartalomelemzés

- Vizsgálati anyag: egyházi országgyűlési követek, képviselők beszédei 1839-1941 (emancipációs törvények, recepciós törvény, numerus clausus, zsidóellenes törvények)

A kategóriák

I. A zsidók veszélye és összeesküvése a keresztény nemzet ellen

1. Veszély a keresztény erkölcsre és kultúrára

2. Összeesküvés a keresztény politika és gazdaság ellen

II. A zsidók idegensége és elkülönülése

III. A zsidók nem asszimilálódnak, nem egyenlők

IV. A zsidók tulajdonságai

1. Külső ismertetőjegyeik

2. Belső jellemük

A. Vallási jellemzőik

B. Erkölcsi jellemzőik

C. Állat- és betegség hasonlatok

A kategóriák

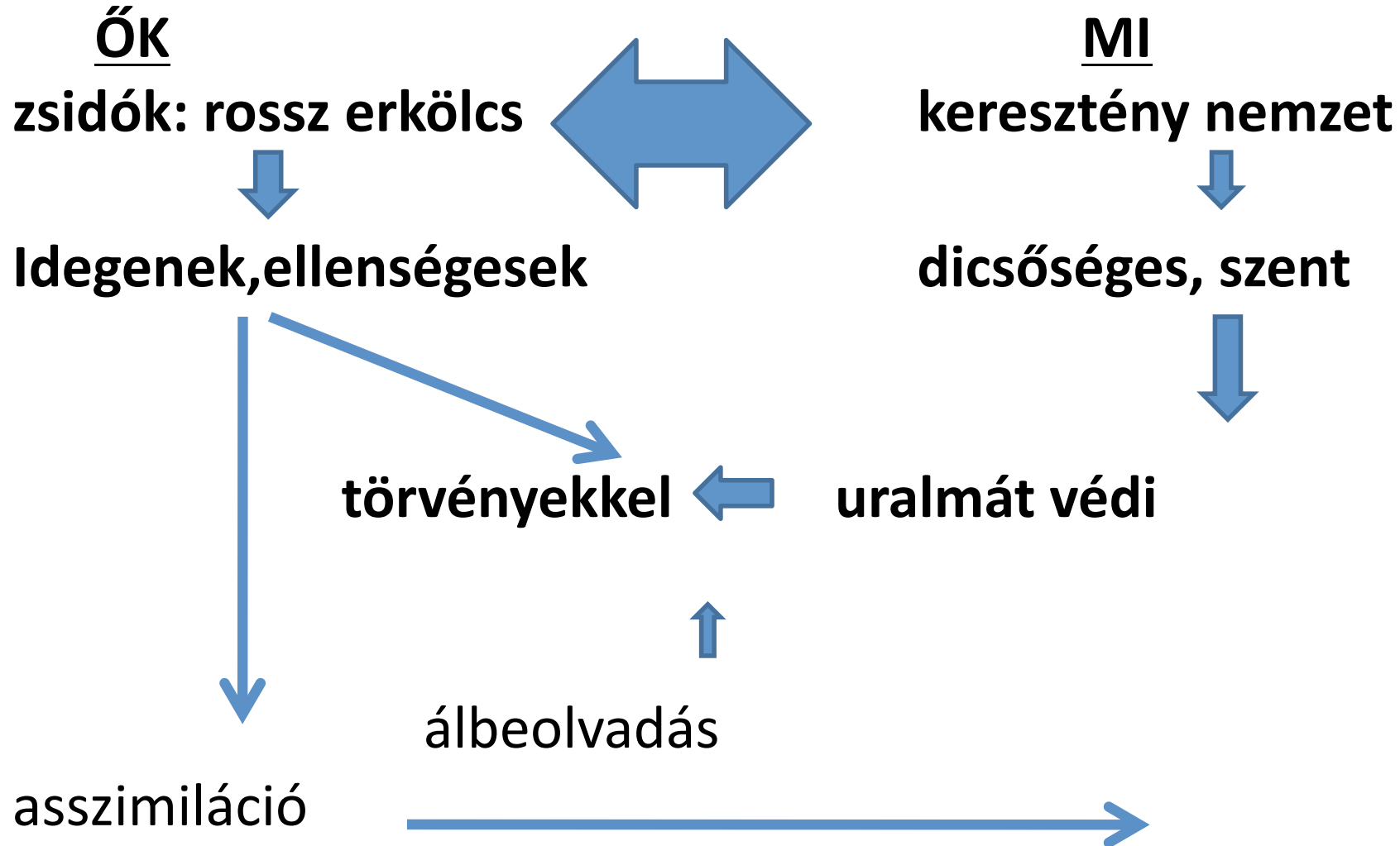
V. A keresztény nemzet jellemzői

- 1. Dicsőséges*
- 2. Az egyedüli út a társadalom számára*
- 3. Uralma*

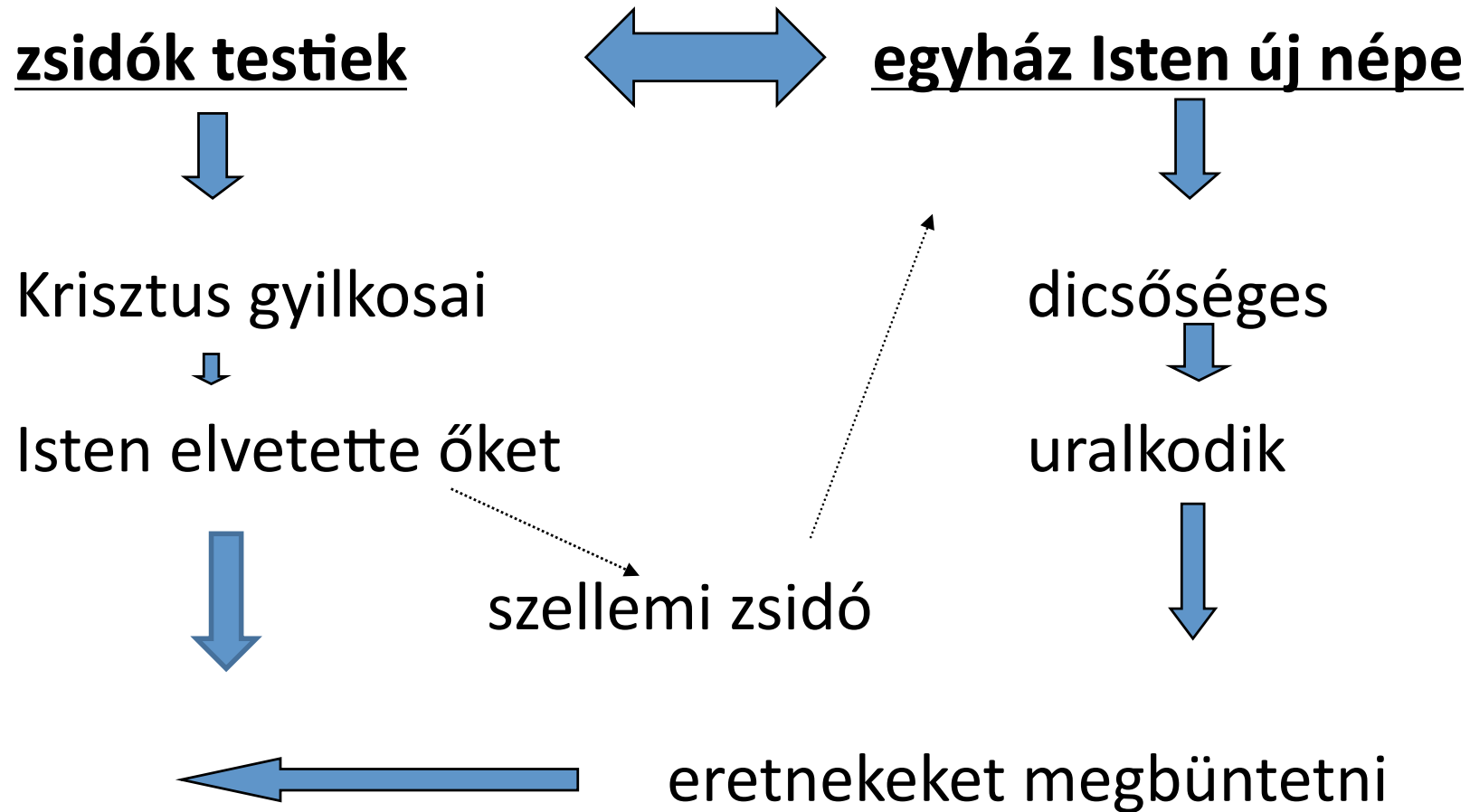
VI. A zsidókérdés megoldására tett javaslatok

- 1. Nevelés - asszimiláció*
- 2. Nem kaphatnak egyenlő jogokat, csak ha beolvadnak*
- 3. Törvényes megfékezésük*

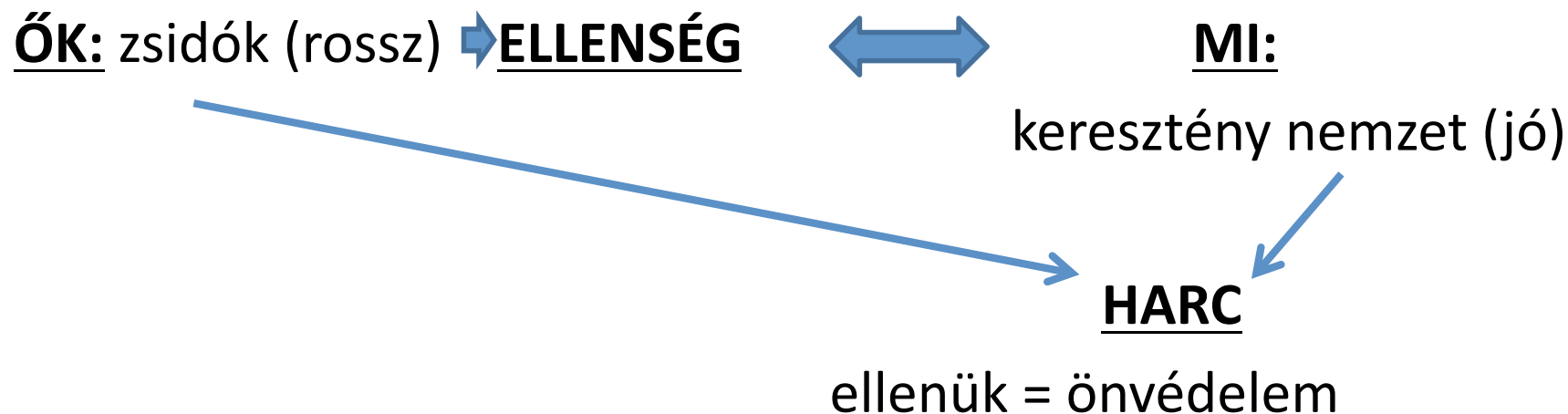
A kategóriák összefüggései

Az amillennizmus kategóriáinak összefüggései

Az egyházi képviselők zsidóellenes előítéleteinek általános érvelési struktúrája

Következtetés

- Az előítéletesség szempontjából azok a nézetek a legveszélyesebbek, amelyek élesen szembeállítva a két csoportot erősítik a kirekesztést (a zsidók kiirtottak), és a másikat, mint a saját csoportjuk létét veszélyeztető ágenst festik le.
- A saját csoport ezzel szemben a megérdemelten létező és az egyetlen létezésre érdemes csoport. Az egzisztenciális fenyegetettség bármilyen védekező akciónak ideológiai alátámasztást nyújt.

Posztmillennizmus

- Egyház megvalósítja Krisztus uralmát
- Egyház az új Izrael, zsidókat Isten elvetette (de idők végén Izrael megtér)
- Szerintük a premillennizmust zsidó rabbik terjesztették
- Amerikát, nemzeteket kereszténnyé kell tenni
– iskolák, média, egyetemek, tv, politikai befolyás, igazi amerikai keresztény

Vallási zsidóellenesség a mai Magyarországon

- Szigorúan vallásosak között (követik az egyház tanításait, gyakran járnak templomba) az antiszemita nézetűek szignifikánsan többen voltak, mint a teljes népességben
- Antiszemiták az átlagnál erősebben vallásosak, nemzeti érzelműek, konzervatívok (1995, Kovács András kutatása)
- „Jézus keresztre feszítésért a zsidók a felelősek”, „A zsidók szenvedése Isten büntetése” kijelentésekkel a megkérdezettek negyede egyetértett (1994, MTA kutatás)

Keresztény nemzeti idea - antiszemitizmus

- Jobbik képviselője, Várkonyi Zsolt szerint a párt harcol a szellemileg egészséges Magyarországért, amely keresztény értékeken alapul. A zsidók szerinte idegenszívűek (2010. október 14. Spiegel)

A keresztény teológia antiszemitizmust korlátozó elemei

- Következményeiben csökkenti a zsidóellenességet, teológiája kizárja az antiszemitizmust – megoldás
- Premillennizmus: szó szerinti értelmezés, Izrael választott nép, egyház – Izrael szétválasztása, Izrael Isten népe örökre, Izrael nemzeti megváltása - millenniumban, Izraelnek mindig volt maradéka (hívők), Millennium: pogány nemzetek sorsa a zsidókhoz való viszony alapján

Az Újszövetség előítélet mentes értelmezése

- Teológia szintű vita a zsidóságon belül,
- Jelenségek kritizálása - a vallás bírálata nem a nemzeti sajátosságok bírálata,
- Jézus a vallási vezetőket kritizálta, nem minden zsidóra jellemző tulajdonságokra utalt
- Krisztusgyilkosság – nincs kollektív felelősség
- Vallási vezetők utasították el, nem az egész nép
- Apostolok szerint tudatlanságból tették (ApCs, 3)
- Pogányok is bűnösök voltak a keresztre feszítésben (ApCs4)
- Imádkoztak bocsánatért (Jézus, István)

Biblia alapok

- Pogányok oltattak be az olajfába (Izraellel kötött szövetségbe) – szellemi áldásokat örököltek (megváltásban való hit - Jézus mint Messiás halála és feltámadása)
- Pogányok hite a zsidó messiásban: féltékenyé tegye a zsidókat (Róma levél 10)
- Isten nem utasította el Izraelt (Róma levél 11)
- Izrael helyreállítása (Róma levél 11)
- Pogányok ne legyenek kevélyek Izraellel szemben (Róma levél 11)

Premillennizmus

- A premillennizmus az egyház történetben elterjedt amillennizmushoz képest teljesen eltérő teológiát, Biblia értelmezést adott
- Izrael múltjának, jelenének, jövőjének pozitív, befogadó értelmezése a Biblia szó szerinti magyarázása alapján
- Izrael kiválasztott, feltétel nélküli szövetségek, Izrael helyreállítása

Premillennizmus

- Jesua idején földi királyságot vártak, ha elfogadják messiásként, királyság lett volna (az elutasítás Isten tervének része volt, hogy a pogányok is megismerhessék a megváltást), vallási vezetők utasították el, nem az egész nép (Krisztusgyilkosság vádja – nincs kollektív felelősség, akkori generáció felelőssége), Jesua elutasítása után terjedt ki a pogányok felé az evangélium

Premillennizmus

- Egyház nem lépett Izrael helyébe (elvetés premisszája nem alakult ki), része Izraellel együtt az Istennel kötött szövetségnek, zsidó identitás megmarad ez egyházban, egyház nem létezett az Ószövetségben, Izraelt Isten helyreállítja, fizikai ígéretek Izraelnek (uralkodás, föld) nem az egyháznak

Premillennizmus zsidópolitikája

- Keresztény cionizmus: Izrael megalapításának támogatása Palesztínában, XVII. században indult, evangéliumi mozgalmak
- Angol protestáns politikusok (Walter Scott, Edward Ashley, Benjamin Disraeli, miniszterelnök XIX. század)- zsidóknak joga van a szent földhöz, Izrael kiválasztott nép
- XX. század: Keresztény nem lehet antiszemita, náciizmust elítélték

Messiáshívők

- Támogatták és üdvözölték Izrael állam megalakulását
- Nem hittek az egyház uralkodásában
- Zsidó identitás megtartása, szemben a keresztény Európában törvénybe iktatott halálbüntetés terhe mellett megtartásával
- Jelenlétükre példa a Talmudban: a Nazarénusok rosszabbak a hitetlen pogányoknál
- Virágzásuk: XIX. sz.-tól - messiáshívők

történeti kialakulás	újszövetségi zsidó keresztény egyház	II. századtól pogány keresztény egyház
teológia	<u>premillennista:</u> Izrael Isten népe, nem antijudaista	<u>amillennista:</u> Izrael nem Isten népe, hanem az egyház, antijudaista
politikai következmények	zsidó identitás az egyházban, kapcsolat a zsidókkal	Keresztény birodalmak - Egyház uralkodik - zsidóellenes törvények
modern kori politika	keresztény cionizmus messiáshívő zsidók	keresztény nemzet ideája, zsidótörvények elfogadása

Embermentés Magyarországon

- Magyarországon egyes egyház vezetők és személyiségek részt vettek az embermentésben: Apor Vilmos, Márton Áron, Hamvas Endre püspökök, Szent kereszt Egyesület, Jó Pásztor Bizottság, Sztéhló Gábor evangélikus lelkész (1500 zsidó gyereket, 500 felnőttet mentett meg), Schalkház Sára, Slachta Margit, nővérek, Angelo Rotta pápai nuncius, Jane Haining, misszionárius

A mentés motivációi

- Mentettek szerint mentőik szeretik a zsidó népet
- Egyes vallásos mentők szerint a zsidók Isten választott népe, ezért kell őket megmenteni minden kockázat árán is (premillennizmus)
- Szeretjük a zsidó népet, mert Isten népe

A mentés motivációi

- Ótestamentum olvasása, ősi nép szeretete
- Volt olyan mentő, aki személyesen nem ismert zsidót, mégis vallási alapon szoros közelséget éreztek Jézushoz, egy zsidóhoz, vagy a néphez amely az Ótestamentum szerint kiválasztott nép volt
- Közösségek is mentettek: La Chambon, német Hitvalló Egyház, holland Óreformátus egyház – szociális erő – titkos társaságok

A mentés motivációi

- Keresztény kötelesség menteni a zsidókat (a mentők 15 %-a szerint)
- De a vallásosság nem jár együtt a mentéssel
- A vallásos tanítás értelmezése számít: felebaráti szeretet, zsidók elfogadása
- A mentők 87 %-a említette a törődést, a méltányosságot - empátia
- 50 %-uk említett egyetemes értékeket: igazságosság, egyenlőség, tisztelet

Jane Haining

- Miss Haining élete célja, hogy szolgáljon a zsidók között
- A háború kitörésekor visszatér az otthonba, 400 zsidó lány van a gondjaiban
- Hitt abban, hogy a betérés szabad akaraton alapuló személyes döntés

Kovács Gyula

- Kovács Gyula, református gazdálkodó egy kis bakonyi faluban három zsidó fiatalembert bűjtatott, saját és családja életét kockáztatva, sosem beszélt a mentésről: „Nem érdemlünk köszönetet és dicséretet, csupán Isten akaratát teljesítettük”.

Sztehlo Gábor

- Sztehlo Gábor, evangélikus lelkész
- Naplójában írja:
- Mennyire vak és magabízó volt az egyház, másként kellett volna felfognia feladatát és akkor nem játszotta volna el hitelét a kereszténység.
- Mi vétkeztünk a zsidó nép ellen.

Sztehlo Gábor

- Naplójában írja 1944-ről: „Az emberi bűn mérhetetlensége és Isten szeretetének végtelensége mutatkozott meg számomra. Ő szeret minket, cselekszik értünk és Fiának feláldozásával meghozta a legnagyobb áldozatot, amit csak lehetett. Ez az egyetlen ami fontos, hogy az Evangélium ismertté és élletté váljon bennünk.”
- Mentés a keresztényi hite szerint